

Косигіна О. В.

кандидат психологічних наук,
Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

АНДРАГОГІКА ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА СУЧАСНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано специфіку андрагогічної моделі освіти дорослих та сутність андрагогіки як інтегративної й міждисциплінарної галузі знання. Представлено основні відмінності в суб'єктних позиціях учасників освітнього процесу при навчанні дорослих та учнів загальноосвітніх навчальних закладів, на підставі чого обгрунтовано відмінності між андрагогічним і суто педагогічним підходами до навчання дорослих. Сформульовано висновок про необхідність побудови андрагогічної моделі навчання на сукупності провідних принципів, які забезпечують ефективність освіти дорослих.

Ключові слова: андрагогіка, освіта дорослих, педагогіка, післядипломна освіта.

Keywords: andragogy, adult education, pedagogy, postgraduate education.

Постановка проблеми дослідження. Сфера освіти України знаходиться нині в стані постійного реформування й оновлення як нормативно-правового підґрунтя, так і теоретично-технологічного інструментарію. Набувають змін визначення базових категорій і понять освітньої сфери, трансформується структура освітнього процесу, змінюються пріоритети й цільові установки діяльності навчальних закладів та педагогічних колективів. Відповідно до цього педагоги-дослідники стали активно залучати до педагогічної науки напрацьований у різних країнах світу досвід реформування освітньої сфери, педагогічні теорії, технології. Розвиток теорії і практики безперервної (неперервної) освіти у найбільш розвинених країнах світу спонукає до компаративного аналізу й запозичення кращого європейського досвіду до вітчизняних освітніх реалій, оскільки неперервна освіта дає шанс на постійне оновлення знань на індивідуальному рівні, на рівні окремої професійної (культурної, етнічної, соціальної) спільноти, а отже, і на рівні цілого суспільства. Теоретичною основою неперервної освіти вважається андрагогіка, яка відносно недавно ввійшла до наукового обігу в українських педагогічних дослідженнях.

Стан дослідженості проблеми. Андрагогічні основи процесу оновлення (поповнення, доповнення) знань у кожній окремій професійній галузі стали об'єктом зацікавлення зарубіжних (М. Дюркго, А. Пінт, Д. Савичевич, М. Ноулз, Г. Міллер та ін.) та вітчизняних (Л. Лук'янова, Л. Сігаєва, Н. Ничкало, С. Змеєв, Ю. Кулюткін, В. Онушкін, А. Белкін, В. Буренко, С. Вершловський, М. Громкова та ін.) науковців. З одного боку, андрагогіка тяжіє до філософії освіти як наука про неперервний процес здобуття і оновлення знань, з іншого – до суто прикладних педагогічних теорій (технологічних, діагностичних, дидактичних), оскільки відображає техніку і методику пізнавального процесу на різних вікових етапах розвитку особистості. На

нашу думку, сучасна андрагогіка як теоретичне підґрунтя післядипломної освіти в Україні представлена в наукових розробках з теорії і методики професійної освіти недостатньо, тому й вимагає поглибленого наукового аналізу.

Виклад основного тексту. Появу терміна «андрагогіка» відносять до 50-60-х рр. XX століття, коли вчені з різних країн Європи (М. Ноулз, Р. Сміт, П. Джарвіс, Д. Савічевич, Б. Самоловчев та ін.) зробили спробу відділити освіту дорослих як наукову галузь від власне педагогіки [1]. Період становлення цієї галузі завершився ґрунтовною монографією американського дослідника М. Ш. Ноулза «Сучасна практика освіти дорослих» (1970). В останню чверть XX століття стали з'являтися численні наукові праці, де обґрунтовувалися програми та дидактичні матеріали для навчання дорослих, визначалася специфіка роботи викладачів у цій системі, окреслювалися дидактичні й методичні особливості освіти дорослих та ін. [2]. Загалом же в становленні андрагогіки як самостійної галузі знання виділяють кілька основних етапів:

- 1 – введення в науковий обіг поняття «андрагогіка» (1833 р.);
- 2 – функціонування андрагогіки як компонента педагогічного знання (40-60-ті рр. XX століття);
- 3 – визнання андрагогіки самостійною наукою, що має міждисциплінарний характер (кінець XX століття);
- 4 – посилення прикладної спрямованості андрагогічних досліджень (початок XXI століття) [3, 4].

У 1976 році Генеральна сесія ЮНЕСКО дала офіційне визначення дорослій людині, причому це напряму залежить від суспільства, у якому цю людину визнають дорослою [4, 2]. Тобто фактично вікова межа, за якою починається освіта дорослих, по-різному тлумачиться в кожній країні. У зв'язку з цим по-різному досліджуються психолого-педагогічні особливості дорослих, які є суб'єктами неперервної освіти. Зрозуміло, що деякі психічні функції людини з віком змінюють свою динаміку (пам'ять, гнучкість мислення, швидкість реакції тощо). Водночас, зростає життєвий і професійний досвід, обґрунтованість висновків, схильність до аналітичного мислення та ін. Американський дослідник І. Лордж цілком слушно зауважує, що сповільнення психічних функцій у дорослому віці фактично не впливає на здатність людини до неперервної освіти [5, 157]; інші учені (Д. Брендедж, Д. Макерейчер) зазначають, що з віком вербальні мовленнєві здібності починають переважати над невербальними, що сприяє засвоєнню нових знань [6, 110].

При цьому в творах і вітчизняних, і зарубіжних науковців виявилися певні суперечності в окресленні місця андрагогіки у системі педагогічних наук, та її відносин з педагогікою, а саме:

- андрагогіка визначалася як окрема галузь педагогіки, що перейняла всі її принципи, закономірності, теорії, лише з поправкою на вік учнів;
- андрагогіка визначалася як наука про освіту дорослих, а педагогіка – як наука про освіту «недорослих».

Такі діаметрально протилежні погляди на співвідношення андрагогіки і педагогіки, за С. Змеєвим [7, 89], спричинені домінуванням *того, хто навчає* у педагогіці, і відповідно – *того, хто навчається* – в освіті дорослих. Погоджуємося з автором у тому, що андрагогічна модель передбачає урахування особистісного досвіду того,

хто навчається; він бере незрівнянно більш активну участь в проектуванні процесу навчання; дорослий учень негайно застосовує набуті знання, на відміну від учня, що перебуває в підлітковому чи юнацькому віці [7, 90]. У процесі навчання дорослого у ході педагогічної взаємодії відбувається планування навчального процесу, визначення його пріоритетних цілей, окреслення потреб учня в отриманні нових знань.

На прикладному характері процесу навчання дорослих наголошують О. Вилегжаніна та М. Бавтрушева, які стверджують, що дорослі учні, на відміну від дітей:

- мають знати, для чого їм потрібні ті чи інші знання;
- повинні мати певний обсяг досвіду (особистого, професійного, комунікативного) в обраній галузі знання;
- процес навчання має стати інструментом вирішення їхніх пізнавальних та професійних проблем;
- результат процесу навчання має знайти швидке практичне застосування у професійній діяльності та розвитку особистості дорослого учня [8].

Післядипломна освіта є одним з базових об'єктів вивчення сучасної андрагогіки. Як зазначають В. Якубенко та Р. Берлінг, сучасні вищі навчальні заклади не можуть забезпечити людину належним рівнем знань на все життя, або хоча б на період професійної діяльності; тому виші ставлять перед собою завдання формувати у людини здатність і схильність до подальшого навчання, яке має забезпечити післядипломна освіта та інші види соціальних інституцій, що представляють освіту дорослих [9].

Андрагогіка як наука про системи освіти дорослих є багаторівневим утворенням системного методологічного характеру, яке може розглядатися на кількох основних рівнях, а саме:

- 1) філософський рівень, який визначає цілі і смисли освіти особистості як частини її буття;
- 2) культурологічний рівень, який забезпечує визначення освіти дорослих як сегмента загальної культури спільноти;
- 3) соціально-психологічний рівень, який відображає етапи життєвого й професійного становлення дорослого;
- 4) дидактичний (технологічний) рівень, на якому знаходяться провідні форми, методи і засоби освіти дорослих; на цьому рівні знаходяться також управлінські моделі освіти дорослих;
- 5) емпіричний рівень, який представляє відображення емпіричного досвіду кожного суб'єкта освіти дорослих [3, 5].

Відмінності між андрагогічною та педагогічною сферою дослідження полягає у тому, що андрагогіка враховує специфіку природи дорослої людини як суб'єкта навчання, на відміну від педагогіки, яка переважно концентрується на навчанні, вихованні і розвитку дитини. У зв'язку з цим науковці (В. Онушкін, Є. Огарьов, С. Смирнов та ін.) [10; 11] наголошують на інтегративній природі андрагогічного знання як знання про дорослу людину з багатьох сфер наукового пошуку. Інтегративний міждисциплінарний характер андрагогіки представлено нами на рис.1.

На підставі аналізу наукових праць М. Подобеда, Є. Марена [3], С. Змеєва [7], О. Вилегжаніної, М. Бавтрушевої [8] та інших науковців можемо констатувати, що андрагогіка – це наука про навчання дорослих, що обґрунтовує організацію навчаль-

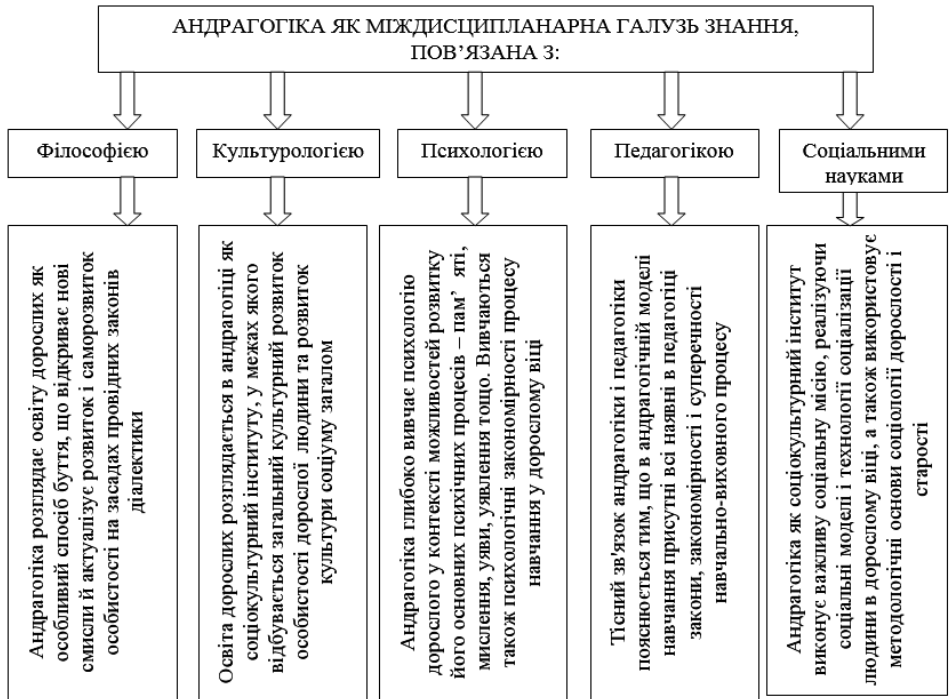

Рис.1. Інтегративний характер андрагогіки та її зв'язок з іншими гуманітарними науками

ного процесу та реалізацію провідних педагогічних технологій їх навчання. У зв'язку з цим можемо встановити основні відмінності між суб'єктними позиціями учасників освітнього процесу в андрагогічній та власне педагогічній моделях процесу навчання, як це подано в таблиці 1.

Окресливши так сутність андрагогічної моделі навчання порівняно з педагогічною, маємо можливість визначити специфіку реалізації цієї моделі у системі післядипломної освіти. Виходячи зі специфіки післядипломної освіти як різновиду освіти дорослих, на підставі проаналізованих наукових джерел (М. Громкова, О. Вилегжаніна, М. Бавтрушева та ін.) [8; 12], можемо визначити основні андрагогічні принципи, на яких вона будується, а саме:

Принцип пріоритетності самостійного пошуку знань. У системі післядипломної освіти реалізація цього принципу вимагає розробки програм навчання, які б мотивували до самостійного поповнення знань; крім цього, мають бути досить добре розвинені ІКТ, завдяки чому студенти/слухачі можуть тиражувати навчальний матеріал, репрезентувати його, модифікувати наявну в мережі Інтернет інформацію в зручний для себе час.

Принцип використання позитивного життєвого досвіду (вітагенний принцип). У системі післядипломної освіти, на нашу думку, йдеться, насамперед, про пізнавальний, соціальний, комунікативний та професійний досвід. Вміння і здатності студентів/слухачів системи післядипломної освіти, отримані у процесі професійної підготовки і наступної професійної діяльності, служать надійним підґрунтям для отримання нових знань у процесі докваліфікації чи перекваліфікації.

Таблиця 1.

Основні відмінності в суб'єктних позиціях учасників освітнього процесу при навчанні дорослих та учнів загальноосвітніх навчальних закладів

Суб'єкт освітнього процесу	В андрагогічній моделі педагогічного процесу	У власне педагогічній моделі навчального процесу
Учень	Має глибоку потребу в самостійності в отриманні знань	Має відносну потребу в самостійності в отриманні знань (наприклад, у підлітковому віці)
	Сприймає нові знання на основі набутого життєвого (в тому числі професійного) досвіду	Сприймає нові знання на основі набутих попередніх знань
	Прагне до самостійного пошуку нових знань	Прагне до самостійного пошуку нових знань під безпосереднім керівництвом учителя
	Переважають внутрішні мотиви до навчання	Суттєве значення мають зовнішні мотиви (сім'я, друзі, примус, загроза покарання тощо)
	Знання здобуваються для вирішення життєвих і професійних проблем зараз	Знання здобуваються «про запас» наперед
Педагог (вчитель, викладач, вихователь)	Має заохочувати й підтримувати прагнення дорослого до саморозвитку	Має управляти процесом навчання та виховання учнів на засадах суб'єкт-суб'єктної педагогіки
	Особистий професійний та життєвий досвід педагога не має вирішального значення у процесі навчання	Особистий професійний та життєвий досвід педагога має часто вирішальне значення для процесу навчання
	Провідна функція педагога – надання допомоги учневі в самостійному пошуку й засвоєнні знань	Провідна функція педагога – управління процесом пошуку й засвоєння знань (навіть самостійного)

Принцип коректування особистісних установок, що заважають набуттю нових знань. Реалізація цього принципу у післядипломній освіті покладається на тезу про те, що наявний особистісний досвід час від часу вступає в суперечність з вимогами професійної діяльності або ж з наміром змінити місце роботи. Крім того, на особистісні установки можуть впливати цілі організації, де працює людина, корпоративний стиль і ставлення до нових знань у колективі; необхідність змінювати особистісну установку може бути викликана новими перспективами, що відкриваються перед особою чи цілим колективом.

Принцип індивідуального підходу до отримання нових знань з урахуванням як особистісних потреб та ризиків, так і можливостей та наявних ресурсів. У межах цього принципу мають враховуватися як бажання людини навчатися, так і її можливості – сегмент вільного часу, фінансові ресурси, певні обмеження як фізичного й матеріального, так і просторово-часового типу.

Принцип елективності, сутність якого полягає у наданні студентів/слухачеві у системі післядипломної освіти свободи вибору в цілях, змісті та формах отримання нових знань, що зумовлено його індивідуальними освітніми запитами.

Принцип рефлексивності, що безпосередньо пов'язаний з попереднім принципом (елективності) визначає, що вибір цілей, змісту і форм отримання людиною нових знань відбувається усвідомлено, а результат постійно рефлексується з метою корекції індивідуальної освітньої траєкторії.

Принцип зумовленості результатів навчання практичними потребами професійної діяльності. Завдяки цьому принципові відбувається постійне співвіднесення наявної когнітивної ситуації у професійній сфері особистості з можливостями системи післядипломної освіти, і приймається рішення про напрям, термін і зміст навчального процесу.

Принцип системності навчання у післядипломній освіті. Системні характеристики післядипломної освіти виявляються у наявності взаємопов'язаних елементів означеної освітньої сфери, у взаємозв'язку всіх елементів післядипломної освіти, наявності суб'єктної структури учасників післядипломної освіти та ін. Крім того, післядипломна система освіти передбачає відповідність цілей і змісту освіти сукупності наявних форм, методів і засобів навчання, що забезпечують систематичний характер післядипломної освіти як сегмента неперервної освіти й андрагогічної моделі особистісного розвитку.

Принцип актуалізованого навчання, що передбачає прагнення студента\слухача якомога швидше реалізувати отримані знання в практиці своєї професійної діяльності.

Розвивальний принцип, завдяки якому відбувається обґрунтування післядипломної системи освіти як такої, що сприяє загальному особистісному розвитку кожного студента\слухача.

Висновок. Таким чином, нами з'ясовано специфіку андрагогічної моделі освіти дорослих та сутність андрагогіки як інтегративної й міждисциплінарної галузі знання. Представлено основні відмінності в суб'єктних позиціях учасників освітнього процесу при навчанні дорослих та учнів загальноосвітніх навчальних закладів, на підставі чого обґрунтовано відмінності між андрагогічним і суто педагогічним підходами до навчання дорослих. Сформульовано висновок про необхідність побудови андрагогічної моделі навчання на сукупності провідних принципів, які забезпечують ефективність освіти дорослих. Перспектива подальших досліджень полягає у з'ясуванні специфіки реалізації андрагогічної моделі навчання в системі післядипломної освіти в університетах.

Література:

1. Хаджирадева С. К. Навчання дорослих як наукова проблема. – Режим доступу: <http://lips.zp.ua/states/264-120032.html>.
2. Knowles M. S. The modern practice of adult education: Andragogy versus pedagogy — New York: Associated Press, 1970. — 384 p.
3. Подобед В. И. Развитие андрагогики как области профессионально-педагогического знания и социальной практики // Человек и образование. – 2009. – №2. – С. 4-8.
4. Unesco. The General Conference Adopts a Recommendation on Adult Education // Adult Education Information Notes. – Paris, 1977. – N1. – P. 2-8
5. Lorge I. Adult Learning // Adult Education. – N.Y., 1952. – N5. – P. 152-168.

6. Brundage D. H. Adult Learning Principles and their Application to Program Planning / D. H. Bundage, D. Mackeracher. – Toronto, 1980. – 186 p.
7. Змеев С.И. Основы андрагогики: Учебное пособие для студентов, аспирантов и преподавателей / С.И. Змеёв. – М.: МГУ, 1999. – 152 с.
8. Вылегжанина О. Е. Сравнительный анализ педагогической и андрагогической модели обучения / О. Е. Вылегжанина, М. В. Бавтрушева // Журнал Гродненского государственного медицинского университета. – 2009. – №1 (25). – С. 141-144.
9. Якубенко В. Проблеми та перспективи розвитку освіти дорослих в Україні / В. Якубенко, Р. Берлінг // Вісник КНТЕУ. – 2011. – №2. – С.135-140.
10. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: От деятельности к личности. – М.: Наука, 2001. – 312 с.
11. Онушкин В.Г. Образование взрослых: Междисциплинарный словарь терминологии / Онушкин В.Г., Огарев Е.И. – СПб.; Воронеж, 2004. – 464 с.
12. Громкова М.Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности. – М.: Юнити, 2003. – 415 с.

О. В. Косигіна,

здобувач

(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)

Косыгина Е. В.

АНДРАГОГИКА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА СОВРЕМЕННОГО ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье определена специфика андрагогической модели образования взрослых и сущность андрагогики как интегративной и междисциплинарной отрасли знаний. Представлено основные отличия в субъектных позициях участников образовательного процесса при обучении взрослых и учащихся общеобразовательных учебных заведений, на основании чего обосновано отличия между андрагогическим и педагогическим подходами к обучению взрослых. Сформулировано вывод о необходимости создания андрагогической модели обучения на основе совокупности ведущих принципов, которые обеспечивают эффективность образования взрослых.

Ключевые слова: андрагогика, образование взрослых, педагогика, последипломное образование.

Kosygina O.

ANDRAGOGY AS A THEORETICAL BASIS OF MODERN POSTGRADUATE EDUCATION

The article clarified the specifics of andragogic model of adult education and the essence of andragogy as an integrative and interdisciplinary field of knowledge. The main differences in the subjective attitudes of the participants of the educational process in teaching adults and the pupils of secondary educational institutions are presented; on this basis the differences between andragogy and specially pedagogical approaches to teaching the adults are grounded. The conclusion is formulated about the necessity of building the andragogic educational model on a set of leading principles that ensure the effectiveness of adult education.

Keywords: andragogy, adult education, pedagogy, postgraduate education.

АНДРАГОГІКА ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА СУЧАСНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано специфіку андрагогічної моделі освіти дорослих та сутність андрагогіки як інтегративної й міждисциплінарної галузі знання. Представлено основні відмінності в суб'єктних позиціях учасників освітнього процесу при навчанні дорослих та учнів загальноосвітніх навчальних закладів, на підставі чого обґрунтовано відмінності між андрагогічним і суто педагогічним підходами до навчання дорослих. Сформульовано висновок про необхідність побудови андрагогічної моделі навчання на сукупності провідних принципів, які забезпечують ефективність освіти дорослих.

Ключові слова: андрагогіка, освіта дорослих, педагогіка, післядипломна освіта.